

de yngre Legender, der tynges af bibelske Reminiscenser og giver meget faa reelle Data, intet individuelt, da de oftest er skaarne over en given Læst. Hun viser, at to Legender, henholdsvis fra Södermanland og Västmanland, søger at knytte St. Eskil og St. David til St. Sigfrid, der i Tidens Løb er bleven den store Missionsbiskop fra England, der bygger Kirker og grunder Bispesæder, kristner Sverige. St. Sigfrid-Legendens Udviklingslinie ligger klar, idet Toni Schmid 1942 i *Analecta Bollandiana* LX har fremlagt en Del af Materialet, karakteristiske Stykker, nemlig den ældste Redaktion af St. Sigfrids Vita efter et svensk Breviar Ms. Addit. 40 146 i British Museum (sæc. XIII), en yngre Redaktion efter M-. Ups. C 416 (sæc. XIV) og tilsidst Legendens i sin fulde, fantastiske Udfoldelse efter Ms. Ny kgl. Saml. 54 8vo i det kgl. Bibliotek i Kbh. (sæc. XV).

Man vil gerne tage denne 9 Siders Publication som et Præludium og haabe paa en omfattende Udgave af de Texter, der ligger forud for de liturgiske Tryk fra Middelalderens sidste Aartier, og alt hvad der kan finde Plads i »Vitæ sanctorum Svecicorum«.

Dette Stykke skal dog ikke slutte med en Begæring, men med en Lov over de Undersøgelser, som føres igennem med haardnakket Vilje og lang Taalmodighed.

2.

Et Par smaa Holbergproblemer.

Af

Th. A. Müller.

1°. *Holbergs Rejse til Holland og den »Moscovitiske Edelmand«.*

I Efteraaret 1704 kom Holberg hjem til Bergen som cand. theol. med laud og megen Selvfølelse over den fine Eksamen

Forstavnens af Baaden. (Arkivar H. Grüner-Nielsen henviser til Art. Seelenvogel i *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens* VII sp. 1572 og til St. Thompson, *Motif-Index of Folkliterature* II, 421).

men med en tom Pung. Familien skaffede ham da en Stilling som Huslærer hos dens nære Ven, Vicebiskop Niels Smed, Holbergs tidligere Lærer ved Latinskolen, en Stilling der ved denne mægtige Mands Hjælp aabnede gode Muligheder for at opnaa et Præsteembede. Men disse Fremtidsudsigter udnyttedes ikke af Holberg. Efter et Par Maaneder var han ked af Undervisningens »Slavelænker«. Han stiledede efter et friere Liv og højere Maal end et Præsteembede. Til Forargelse for Familien og Bispen siger han sin Stilling op og stikker af til Holland, en Vej som saa mange af hans Bysbørn var draget, nylig hans Barndoms-kammerat Adrian Geelmuyden, der blev Købmand i Amsterdam og hvem Holberg senere flere Gange besøgte og musicerede med.

Penge skaffede han sig ved at sælge nogle Jordstykker, han havde arvet efter Forældrene. De indbragte ham 60 Rdr., en ikke helt ringe Sum, men efter Lejeafgiften af dem at dømme¹ var det næppe nogen synderlig god Forretning, den senere store Forretningsmand her gjorde.

Rejsen blev en Skuffelse for ham og overfor Familien noget af en Skandale. Nogen bestemt Plan og noget bestemt Maal havde han endnu ikke som ved de senere Rejser. Han opnaaede ikke nogen Stilling i Holland. Hans Undervisning i Sprog, hvor hans Kundskaber ogsaa var smaa, havde man ikke Brug for; han kunde jo heller ikke Hollandsk. Og han har aabenbart endnu ikke været klar over de Interesser, der senere kom til at fylde hans Liv, og søgt at skaffe sig Kundskaber og Oplevelser, der kunde være nyttige for dem. Ikke et Ord beretter han om de Studier, der fylder hans senere Rejser. Skønt han blev et helt Aar i Holland, melder Levnedsbrevet ikke om eet Besøg paa et Bibliotek eller et Universitet, ikke Navnet paa en Bog, ikke en Visit hos en lærd Mand, ikke en Bygning eller et Maleri — kun et Par almindelig holdte Ord om, at han anvendte de første 14 Dage af sit Ophold i Amsterdam paa at se »det, som Holland er stolt af«.

¹ Skiftet med Fortegnelse over Jordstykkerne og Indkomsterne af dem findes i »Bergens Byes Hoved Arvebog« 1701. Aftrykt hos Nordahl Olsen: L. H. i Bergen, 21—29.

Opholdet i Holland stod i det hele i et ikke lysteligt Lys for ham, da han senere skrev sine Erindringer. De 6 Sider i dem, der beretter om Tiden i Holland, fortæller kun om Skuffelser, Mangel paa Anerkendelse, Sygdom og Fattigdom. Den lille spinkle koleriske Cand. theol. med sit »Pigeansigt« kan ikke gøre sig gældende nogensteds; i de norsk-hollandske Familier, hvor han bliver introduceret, maa han høre Moralprækener for sin letsindige Rejse. Han har den Tort paa Turen til Aachen at blive taget i Forhør af sine Medrejsende, der tror, at han er en bortløben Skoledreng; hans Pas fra Holland til Tyskland lyder paa »Drengen Ludvig Holberg«. Saa faar han — vel om Vinteren¹ — Forkølelssygdomme med Feber og Afmagring. Ogsaa med Pengene kniber det. Han tænker paa at tage hjem med Skam. Saa bestemmer han sig i sin Desperation til et »dumdrigt« Skridt. Trods sine yderlig faa Penge tager han en Treugers Tur til Aachen. Han vil dels efter sin Læge Ivar Brederocks Raad søge at blive af med sin Sygdom ved de berømte varme og svovlholdige Kilder, dels vil han — som han lidt naivt skriver — ved »selve det dumdrigt« i Foretagendet erhverve sig Ære: rehabiliter sig i sine Amsterdamberkendtes Øjne. Men alt slaar Klik paa Grund af Pengemangel. Han har kun 6 Rdr., da han naar Aachen, og af Nød prøver han at luske fra sit Logi uden at betale. I Amsterdam søger han at rejse Penge til at rejse hjem for; han løber rundt »i Gader og Stræder« til Pengeudlaanere, som til hans Forundring ikke vil laane ham noget, skønt det unge Menneske frister med Løfte om høje Renter. Da han endelig faar Laanet, er det sikkert kun mod Kaution fra en af sine Amsterdamberkendte med Regres til Familien i Bergen. Han har i hvert Fald efter Hjemkomsten til Norge ikke Lyst til at vise sig i Bergen. Et Gode har dog Aachen-

¹ Kronologien i Holbergs Beretning om Hollandsrejsen er saa usikker, at vi af den ikke kan slutte meget om Tidspunktet for dens forskellige Begivenheder. End ikke om Rejsens Varighed fortælles der noget. C. W. Smith antog, at Rejsen kun havde varet nogle Efteraarsmaaneder 1704 (L. H.-Levnet 1858, 33 og 36). Kun fra en Samtidig (Alb. Thura) ved vi, at Rejsen varede et helt Aar.

turen med Svovlvand og Motion skaffet ham: Sundhed og dermed atter et af hans store Aktiver i Verden: hans ukuelige Humør (*summa animi tranquillitas*).

Som i et pludselig Glimt fik man imidlertid en Anelse om, at Hollandsrejsen har rummet mere brogede romantiske Begivenheder end Levnedsbrevets graat i graat, da Registrator i Geheimearkivet Kall Rasmussen 1858 fandt Holbergs Ansøgning til Frederik IV om at blive Professor (vist fra Januar 1714) og offentliggjorde den i »Historisk Tidsskrift« i en Afhandling, der gjorde Epoke i Holbergforskningen ved i udstrakt Grad at bygge paa Arkivalier og at fremdrage overmaade meget nyt Stof. I Ansøgningen anfører Holberg blandt sine Kvalifikationer til Professorembedet sine tre Rejser, til Holland, Tyskland og England. Og paa den hollandske Rejse fortæller han, at han »har rejst med en Moscovitisk Edelmand«. Om dette mærkelige Bekendtskab har han ellers ikke nælet et Ord, heller ikke fortæller han, i hvilken Egenskab han rejste med Russeren. Den forsigtige Kall Rasmussen antyder som en Mulighed, at han har været Hovmester for denne. En ganske ung russisk Dreng, Nicolai Ismailow, Søn af den russiske Minister i København, gik netop i disse Aar paa det ridderlige Akademi i København (1702—07) og havde der en dansk Hovmester, Joh. Henrik Syling²; Holberg — mener han — kan have haft en lignende Stilling. Et Problem melder sig imidlertid ved Holbergs Omtale af Rejsen med Russeren. Det er, hvorfor Holberg aldrig, hverken i Levnedsbrevet eller i sine andre Skrifter, hentyder til dette dog baade mærkelige og interessante Rejseselskab. Han fortæller jo dog ellers vidt og bredt om ganske anderledes jævne Ledsagere eller kortvarige Bekendtskaber paa sine Rejser. Forskere som Chr. Bruun³, Just Bing og Nordahl Olsen har ikke ment, at denne besynderlige Tavshed lod sig forklare paa anden Maade end, at Holbergs Stilling til Russeren har været af en Art, som

¹ Bidrag til L. Holbergs Biographi for Aarene 1702—14 (Hist. Tidsskr. 3. R. I, 94—130).

² Sst. S. 105 Anm. 4.

³ Om Ludvig Holbergs trende Epistler (1895), 58.

han senere ikke skøttede om at omtale, at han f. Eks. havde været Lakai hos ham. Havde han været Hovmester, var der jo lige saa lidt Grund til at fortie det, som at han paa en senere Rejse var Hovmester for den unge Winding. Men »at Professor Ludvig Holberg skulde meddele, at han i maanedsviis havde været nødt til at pudse en anden Mands Sko og børste hans Klæder — det tog sig ikke godt ud« (Just Bing).

I den allersidste Tid har Dr. F. J. Billeskov Jansen behandlet Spørgsmaalet om Holberg og den moskovitiske Edelmand, bl. a. i det foregaaende Hefte af »Historisk Tidsskrift«. Denne Behandling har Krav paa nogen Opmærksomhed, hvad Betydning man saa vil tillægge Emnet, bl. a. fordi den aabenbart fremstilles som et Mønster paa, hvorledes et historisk Problem og en historisk Tekst skal behandles, hvorledes »en Tekst skal eksamineres tilstrækkelig skarpt« og i tilbørlig »Sammenhæng med Helheden«. Hvilken Betydning Billeskov Jansen i den Retning tillægger sin Behandling af Spørgsmaalet, fremgaar af, at han i Løbet af 1½ Aar har optrykt den ikke mindre end tre Gange nogenlunde ordret¹.

Jeg maa tilstaa, at jeg i Billeskov Jansens Redegørelse ikke har kunnet finde andet om Holbergs Forhold til Russeren end, hvad der allerede er fremsat af andre, og en Række Forsøg paa at bevise dette ud fra Professoransøgningens og Levnedsbrevens dog tilstrækkelig kendte Tekst, Forsøg som kun synes mig at vise ringe Kendskab til, hvorledes en *historisk* Tekst skal behandles. Jeg skal søge at vise det.

Først Billeskov Jansens *Resultater* angaaende Holbergs Stilling til Russeren. B. J. mener, at Holberg har været Hovmester hos Russeren, ligesom han senere paa en Rejse til Tyskland var det for Etatsraad Vindings Søn. Altsaa ganske den samme Anskuelse, der før er fremsat som rimelig af Kall Rasmussen, Daae og Hans Brix. Og den fremsættes *her* med samme Forbehold som hos Forgængerne. »Det *kan antages* (!), at Holbergs Stilling har været en *lignende*« som hos den unge Vinding; Hol-

¹ Gads Danske Magasin Jan. 1944.: »Holbergs Memoirer«, 240; Hist. Tidsskr. 11. R. I, 487 ff.

berg »har *antagelig* (!) ladet sig engagere af en Russer« af Penge-mangel. Altsaa intet nyt.

Det nye skal vel altsaa ligge i, at Billeskov Jansen mener at kunne bevise, at disse ikke nye Synspunkter »antagelig« er rigtige ud fra Ansøgningens og Levnedsbrevenes Ord. Altsaa i Metoden.

At Holberg har været Hovmester for Russeren fremgaar efter B. J. af Professoransøgningens Tekst. Denne lyder saaledes: »Jeg har reist 3 Gange udenlands, først med en Moscovitisk Edelmand. Siden paa min egen haand opholdet mig halvtredie Aar udi Engeland aleene ved mine egne Studia, saasom de ulykkelige ildebrander udi Bergen have totaliter skildt mig ved mine midler. Og den tredie gang reist her fra med Etats Raad Windings Søn«. Billeskov Jansen slutter heraf: Holberg bruger samme Udtryk (»reist med«) om sit Følgeskab med Russeren og med den unge Vinding. Han maa altsaa have indtaget samme Stilling begge Gange. Da vi nu fra Levnedsbrevet ved, at han var Præceptor for Vindings Søn, maa han ogsaa have været det hos Russeren. Alt sammen fuldstændig *logisk* sluttet. Det vilde ogsaa være *rigtigt*, hvis vi havde Sikkerhed for, at Professoransøgningen var en paalidelig Kilde til Holbergs Levnet. Dette vilde følgelig enhver *Historiker* undersøge, før han gav sig til at drage Slutninger af den, men B. J. har forsømt det. Det kunde jo nemlig være, at Holberg i sin Ansøgning overfor Kongen havde haft helt andre Hensigter end at give et historisk korrekt Billede af sin Ungdoms Farter. Det kunde være, at han med den vilde opnaa noget praktisk, selv om det gik lidt ud over den strenge Sandhed. Der er nu ogsaa i Ansøgningen et Sted, som vi kan kontrollere, og som er saa lidt i Overensstemmelse med Sandheden, at det ved en Smule Eftertanke burde gøre Læseren mistroisk overfor Ansøgningen som Kilde ogsaa paa andre Punkter¹. Det er de ovenfor anførte Linier, hvori Holberg fortæller, at han ved

¹ Billeskov Jansen har ligesom andre før ham bemærket, at Holbergs Beretning her ikke er i Overensstemmelse med Sandheden, men han har ikke draget Konsekvensen deraf med Hensyn til Ansøgningens Værdi som Kilde.

Bergens »ulykkelige ildebrander« er bleven »totaliter skildt ved sine Midler«. Sandheden var, at Holberg ogsaa efter Ildebrandene havde saa meget af sin Arv i Behold i Jordegods, at han deraf kunde betale Onklen Peder Lem ikke ubetydeligt for sit Ophold i 6—7 Aar¹ og endda ved Rejsen til Holland have 60 Rdr. i Behold. Holbergs Hensigt med denne Afgivelse fra Sandheden er vel ganske klar. Han har overfor Kongen villet fremstille sig som en værdig trængende Lærd, der trods den yderste Fattigdom af Kærlighed til Videnskaben uden offentlig Understøttelse har foretaget flere Studierejser, og derfor nok kunde fortjene et Professorembede.

Det kunde jo nu være, at det med Professoransøgningens Ord om den moskovitiske Adelsmand forholdt sig paa samme Maade som med dens Beretning om Ildebrandenes totale Ødelæggelse af Holbergs Midler. At det de tilstræbte, ikke helt var Sandheden men en praktisk Fordel, og at de ikke uden videre kunde fortolkes, som om de var Dele af et vidnefast juridisk Dokument eller en litterær Tekst, der skulde udlægges. Der kunde f. Eks. som en Mulighed til Forstaaelse af den virkelige Sammenhæng regnes med følgende: Holberg kunde jo ikke godt i sin Ansøgning fremstille sin »taabelige Udenlandsrejse« som anbefaling til et lærd Embede, paa den Maade som han senere ugenert gjorde det i Levnedsbrevet: den ubetænksomme Bortrejse fra sin Plads mod sine Paarørendes Ønske, ikke et Besøg paa et Bibliotek eller et Universitet, ikke en Bog, Pengevanskeligheder, der driver ham til at forsøge at luske sig fra Værtshusgæld, Farten rundt efter Penge hos Udlaanere o. s. v. Paa den anden Side har han nødig villet opgive at nævne sin første Udenlandsrejse blandt sine lærde Adkomster. Og saa griber han til den Udvej uden ligefrem at sige det, at antyde, at den hollandske Skandalerejse har været en pæn Hovmesterrejse af samme Art som den senere Rejse med den unge Vinding.

At Holberg paa Hollandsrejsen har kendt og maaske en kort

¹ Jordegodset har ikke været ubetydeligt. I Aaret 1701 sælger Onklen af sin Myndlings Ejendom Middtun saa meget, at det indbringer 112 Rdr. (L. Daae i Norsk hist. Tidsskr. 1. R. II, 274).

Tid f. Eks. paa Vejen til Aachen har rejst sammen med en Russer, er vel hævet over al Tvivl. Men, hvor nært Bekendtskabet har været og af hvad Art, er vi ikke mere i Stand til at afgøre. At Holberg har været Hovmester hos Russeren er ikke sandsynligt. Ansøgningen om Professoratet er, som omtalt, højst usikker som Kilde. Og vil man holde paa denne Antagelse, maa man kunne give en Forklaring paa, hvorfor Holberg aldrig ellers omtaler dette mærkelige Bekendtskab paa samme Maade, som han vidtløftigt taler om sin Hovmesterrejse med den unge Vinding. Billeskov Jansen kommer, som ogsaa andensteds¹ i sine Arbejder, uden om Vanskeligheden ved at lade, som om den ikke eksisterer. Han omtaler den i sin Behandling af Spørgsmaalet ikke med et Ord. Ligeledes maa man forklare, at Holberg trods sin Hovmesterstilling altid er i Pengemangel; nogen Løn maa han vel have faaet². Sandsynligst forekommer det mig, at Bekendtskabet har været af en ganske flygtig og forbigaaende Karakter, og at Holberg saa i sin Ansøgning om at blive Professor har benyttet det som et kønt Skærmbædt for sin uheldige og ulærde Rejse. Det forekommer mig ogsaa rimeligere end, at Holberg skulde have været Lakaj hos Russeren³.

¹ Eksempler i Gads Danske Mag. Jan. 1944, 34 ff.

² Billeskov Jansen mener, uden at give Grunde, at Forholdet til Russeren er bleven bragt til Afslutning lige for Holbergs Rejse til Aachen. Holberg har da ved Afskeden »faaet bragt sin Økonomi paa Fode« og kunnet »foretage en Baderejse til Aachen«. En Baderejse! Ja det kan man jo godt kalde det. Det var i hvert Fald af de billigere. Han kommer til Aachen med 6 Rdr. og maa for at slippe bort med lidt i Behold prøve at luske bort uden at betale. Og den paa Fode bragte Økonomi!

³ Et Bevis for, at Holberg har været Lakaj hos Russeren, har den hollandske Forsker Hoogvliet villet finde i den Omstændighed, at Holberg — som han selv fortæller i sit Første Levnedsbrev — paa sit Pas paa Rejsen fra Holland til Aachen kaldes »Le garçon Louis d'Holberg«. »Garçon« skal her efter Hoogvliet betyde »Tjener« (Saskia Ferwerda: »Holberg en Holland« 1939, 41, Anm. 2). Var dette Tilfældet, vilde den ærekære og af sin »adelige« Fødsel stolte Holberg imidlertid næppe have omtalt denne Benævnelse paa Passet. Der hentydes sikkert her til hans drengagtige Udseende. Da han var 30 Aar og Professor designatus antoges han i Paris for »un garçon de dix-huit ans«.

Men foruden af Professoransøgningen mener Billeskov Jansen, at man ogsaa af *Levnedsbrevet* kan paavise, at Holberg har været i Russerens Tjeneste, vel at mærke, hvis *Levnedsbrevets* Tekst bliver eksamineret paa samme kyndige og nøjagtige Maade, som han har anvendt paa Professoransøgningen. Det Ræsonnement, der ifølge Billeskov Jansen skal til for at naa det rigtige Resultat, er følgende: Holberg har efter sin egen Opgivelse 60 Rdr. med til Holland. Da han 14 Dage efter sin Ankomst til Amsterdam gør sin Status op, kommer han til det Resultat, at han for dem med største Sparsommelighed vil kunne leve seks Maaneder. Efter den Tid vil han staa uden Ressourcer, og saa er det, at han af Nød gaar i Russerens Tjeneste.

Alt dette er rigtig ræsonneret, men alligevel bliver Resultatet ogsaa her forkert. Ved Analysen af Professoransøgningen glemte Billeskov Jansen at undersøge Ansøgningens Kildeværdi, før han begyndte at ræsonnere logisk ud fra den. Ved Analysen af *Levnedsbrevet* er han, som det oftere hænder ham¹, af Iver for sin Teori blind for Ting i Teksten, der taler imod den og gør den umulig. Holberg er nemlig under sit Ophold i Amsterdam slet ikke henvist til sine 60 Rdr. for at leve. Han nyder i høj Grad godt af Gæstfriheden hos de mange Nordmænd særlig fra Bergen, der var bosat i Amsterdam², bl. a. vel Barndomsvennen Adrian Geelmuydens Slægt. Han modtager Indbydelser og Introduktioner til nye Bekendte af dem³. Og i sine unge Aar var Holberg aldrig bange for at leve paa andres Bekostning, naar det kneb med Pengene. Da han saaledes efter Hollandsrejsen vendte hjem til Norge uden Penge og ikke tør tage til Bergen, logerer han sig et halvt Aar ind hos nogle Næstsødskendebørn i Christianssand; som en Slags Betaling underviser han sin Vært i Begyndelsesgrundene i Engelsk. Paa sin følgende Rejse til England drager han ud med 12 Rdr. i Lommen, altsaa meget

¹ Eksempler i »Gads Magasin« Jan. 1944, 84.

² Nordmændene var i Amsterdam saa talrige, at de sammen med de meget færre Danske havde egen Kirke, Præst og Salmebog. L. Daae: *Normænds Udvandringer til Holland og England* (1880), 16.

³ »Nam in quacumque domum ministerio municipalium introductus fui . . .« Ep. ad virum perillustrem, Holbergs Saml. Skr. V, 13.

mindre end paa Hollandsrejsen, men han har som yderligere Hjælp faaet en velstaaende Enkes Søn til at tage med uden Moderens Vidende. Da Rejsepengene er sluppet op, begiver de to Venner sig til London, og Holbergs Rejsekammerat faar der efter Holbergs Eksempel i Amsterdam, et Laan paa Moderens Navn mod Kaution af en i London bosiddende Mand fra Trondhjem. For disse Penge lever de to Venner et Par Maaneder »i Fryd og Herlighed«, først i London, saa paa et Værtshus i Oxford. I denne glade Tid gør Holberg Bekendtskab med flere Oxfordstudenter, der skaffer ham Undervisningstimer, da Vennen er bleven ekspederet hjem efter Ordre fra Moderen. Og som en god Aflastning paa Budgettet bliver han »næsten hver Dag inviteret til Frokost og Middag af Medlemmer af de forskellige Kollegier«.

Saaledes har Forholdene ogsaa været i Amsterdam med Landsmændenes stadige Indbydelser og Introduktioner. Han har ikke været henvist til sine 60 Rdr. for at kunne leve. Med Spar-sommelighed og rigelig Bispisning hos Bekendte har de kunnet strække langt, vel endog lige til Hjemrejsen, selv om de ikke har været nok til ogsaa at sikre Hjemrejsen, der krævede kontante Penge. Men hermed falder jo rigtignok den logiske og spidsfindige Beregning om, hvorlænge Holberg har kunnet eksistere med sine 60 Rdr. uden at behøve at gaa i Russerens Tjeneste¹.

En virkelig Besked om det gennemdebaterede Emne om den russiske Adelsmand lader sig næppe udlede af de forhaan-

¹ Som en Slags Bekræftelse paa at Holbergs Beregning er rigtig, naar han siger, at 60 Rdr. netop var hvad han behøvede til at leve i et halvt Aar, anfører Billeskov Jansen, at han paa sin Udenlandsrejse 1714—16 netop fik 60 Rdr. halvaarlig af det Rosenkrantzske Stipendium. Han følger her autoritetstro den almindelige Opfattelse af Stipendiets Størrelse, som f. Eks. ogsaa findes i min Bog om »Den unge Ludvig Holberg«. Men er den rigtig? Holberg siger selv oftere, at han kun fik 100 Rdr. aarlig (»H.'s Memoirer« ved B. J., 253). Billeskov Jansen afviser uden Undersøgelse dette Udsagn af den dog ret pengeinteresserede Holberg som fejlagtigt (l. c.). Men det er ikke umuligt, at Holberg har Ret.

Sagen er, at der i *Fundatsen* for det Rosenkr. Stipendium (Hofman: *Fundationer* (1755) I, 126) ikke staar, at Stipendiaterne skal have 120 Rdr. aarlig, men at de skal have Renten af 2000 Rdr., der skal udsættes til 6 % aarlig. Hvad ikke nødvendig er det samme. Der kunde sikkert være Aar, hvor det kun var muligt at faa 5 % eller mindre af Legatkapitalen.

denværende Kilder. Det kan kun faas ved nye Fund i Arkiverne af samme Art som Kall Rasmussens Fund af Professoransøgningen. Men sligt sker ikke hver Dag, og Arkivundersøgelser har jo for øvrigt aldrig været Billeskov Jansens Sag. Dr. Saskia Ferwerda, der har skrevet en smuk Bog om »Holberg og Holland«, har anstillet ihærdige Undersøgelser i hollandske Arkiver, men har, som hun godhedsfuldt har meddelt mig, intet fundet, der kunde give Oplysninger om Holbergs Hollandsrejse, om den russiske Adelsmand, om Adrian Geelmuyden eller om Holbergs Læge med det norske Fornavn og det hollandske Efternavn.

Det ovenfor drøftede Problem er jo ikke af de vigtigste. Men det aabner dog visse Indblik i Holbergs Psykologi. Og det er ikke uden metodisk Interesse. Blandt andet synes Behandlingen af det at vise, at den videnskabelige Metode, der anvendes i et Fag som Historie, ikke er helt den samme, som den der anvendes i Fag som Litteraturhistorie, Æstetik og Poetik.

For at fremføre en Modsætning til sin oven omtalte Analyse af Historien om den moscovitiske Adelsmand skriver Billeskov Jansen: »I Th. A. Müllers Holbergbiografi spores en vis Ulyst til at følge Appellen fra Erslev, hvis kildekritiske Metode han tidligere bevidst(!) overførte paa Studiet af Portrætter som historiske Dokumenter¹. Dette er ikke i Overensstemmelse med Virkeligheden. Alle de Værker af Holberg, der falder indenfor min Bogs Omraade, faar nemlig en oftest endog ret indgaaende kildekritisk Behandling: Introductionen, Anhanget, Naturretten

Holberg kom selv som Kvæstor til at erfare, hvor vanskeligt det var at faa Universitetets Penge anbragt til en rimelig Rente eller overhovedet at faa dem anbragt (Levned ved Winkel Horn, 289. Ep. 446). Et Svar paa, hvor meget Holberg i Virkeligheden har faaet, kan vel kun opnaas ved Undersøgelse i Arkiverne. Regnskabsbøgerne for det Rosenkr. Stipendium er ikke bevaret i Universitetsarkivet, som de er det for Borchs Kollegiums Vedkommende, heller ikke »Acta facultatis theologicæ« opgiver Summen. Men har Billeskov Jansen forsøgt andensteds? Spørgsmaalet er jo ikke af de vigtigste, men i et Tilfælde som dette, hvor det nøjagtige Tal er af Betydning i Billeskov Jansens Bevisførelse, burde han ikke have ladet sig nøje med andenhaands Opgivelser.

¹ Hist. Tidsskr. 11. R. I, 489.

(S. 138—64), Skæmtedigtene (S. 277—296) o. s. v. Introduktionen og Anhanget fik før Behandlingen i min Bog en udførlig kildekritisk Behandling i Historisk Tidsskrift¹, ligesom det fremdroges, hvad disse Værker fortalte om Holbergs hele Habitus efter Englandsopholdet. Ogsaa kontrolleredes og suppleredes de trykte Kilder efter »Appellen fra Erslev« i stor Udstrækning ved Materiale fra Arkiverne. En kritisk Behandling af Levnedsbrevet, som B. J. efterlyser hos mig, hører efter den Plan, jeg har fulgt med Holbergs øvrige Værker, hjemme ved Omtalen af den Tid, da Bogen fremkom; der vil den følge. Et Sted, hvor Billeskov Jansen ellers med Rette kunde vente at finde den efterlyste »udtømmende kritiske Analyse af alle de holbergske Tekster, der hører herhen, først og fremmest de autobiografiske Meddelelser i Breve, Fortaler og Epistola prima« — er i sin egen Udgave af Holbergs Levnedsbreve. Men den findes ikke. Indledningens litterærhistoriske Placering af Værket er jo noget ganske andet.

2°. *Holberg og Magister Peder.*

En Regel, som Kr. Erslev ved sine Øvelser ofte indskærpede, var, at man ikke i sine Undersøgelser glad og tilfreds maatte slaa sig til Ro med en Forklaring, fordi den var sandsynlig og tiltalende. Der var, naar man ser rigtig efter, ofte flere andre Muligheder, som man maatte opsøge og veje mod hinanden. Følgende Episode fra Holbergs Liv kan maaske have lidt Interesse som Eksempel paa en Opgave med flere mulige Løsninger.

Aaret efter at Holberg var bleven Student, tog han (1703) et Aars Tid Plads som Huslærer hos Pastor Chr. Nielsen Weinich i Voss Øst for Bergen, dels for at forberede sig til teologisk Eksamen, dels for at tjene lidt til et lille Ophold i Kbh. før han gik op til Eksamen. Han maatte i denne Stilling nogle Gange prædike for Præsten i de afsides beliggende Annekser Vik og Opheim, hvortil Turen pr. Hest tog et Par Dage. Præsten var ikke helt fornøjet med hans korte Prædikener. Derimod fortæller han, at Bønderne, der ikke var forvænnet med gejstligt Besøg, var saa glade ved hans Taler, at de sammenlignede

¹ Hist. Tidsskr. 10. R. IV, 1—28.

ham med en ham ellers »ukendt tidligere afdød Præst, *Mag. Peder*, som de paa Grund af hans kraftige Tale saa op til som en anden Chrysostomus«.

Nu har L. Daae imidlertid i en bekendt og ofte citeret Afhandling¹ meddelt, at der overhovedet i Voss ikke har været nogen Præst af Navnet *Mag. Peder*. Daae meddeler blot Kendsgerningen, men drager ikke nogen Slutning deraf. Den Slutning, som er den mest nærliggende, er vel, at vi her — som oftere i Holbergs Produktion² — har et Eksempel paa, at Holberg for en morsom Historie eller en Vittighed ikke har taget det saa nøje med den historiske Sandhed, noget der ikke vilde være uden Betydning til Forstaaelse af den artistiske Side af Holbergs Karakter med dens Lyst til Fabuleringen. Billeskov Jansen slutter sig i den omtalte Anmeldelse S. 491 til Daaes Bemærkning, den er for ham Slutningen, »den sidste Draabe«, der bør »presses af den foreliggende Litteratur«.

Daaes Iagttagelse er imidlertid ikke, som Billeskov Jansen mener, »den sidste Draabe«. Spørgsmaalet er, hvis man endelig vil drøfte det, mere indviklet. Der er flere Muligheder. Holbergs forkerte Præstenavn behøver jo ikke at være Udslag af Lyst til at fabulere. Han kan let, da han 24 Aar senere nedskrev Fortællingen fra Voss i sit Levnedsbrev, have glemt Navnet paa Præsten og saa ladet ham løbe i Trykken med det første det bedste Navn, der faldt ham ind.

Der er imidlertid endnu en tredje Mulighed til det forkerte Navn, som Billeskov Jansen aabenbart ikke kender, da han ikke anfører den. Den findes anført i Olsvigs Bog om Holbergs unge Aar (S. 338). Der findes ganske vist i Voss ikke nogen

¹ Optegnelser til Ludvig Holbergs Biographi (1872), 29.

² Et Eksempel herpaa har jeg i sin Tid meddelt Billeskov Jansen til hans Udgave af Holbergs »Moralske Tanker« (S. 497). Holberg fortæller der fra sin Parisertid om en norsk Student ved Navn Mecklenborg, der blev spurgt om sit Navn af Schweitzeren, da han vilde skaffe sig Adgang til en eller anden Festlighed. Hans Tjener henkastede da flot: Monsr. de Mecklenborg. Da Hertugen af Mecklenburg just da opholdt sig i Paris, blev han taget for denne og »med stor Æresbevisning indladen«. I Universitetsmatriklen findes der imidlertid ikke i Tiden 1704—26 nogen Student af Navnet Mecklenborg.

Sognepræst af Navnet Peder. Derimod var der to *Kapellaner* af dette Navn, af hvilke den ene, Peder Arctander, havde forladt Voss Aar 1700, altsaa kun et Par Aar før Holbergs Ankomst. Det er vel rimeligt at antage, at det er ham, hvis Talegaver Vossbønderne har beundret og med hvem de har sammenlignet Holberg. Holbergs Fortælling er rimeligvis sand.

3°. *Er Peder Paars fuldendt eller ufuldendt.*

Som bekendt udkom »Peder Paars« ikke paa en Gang. Saa ofte Forfatteren havde et vist Kvantum Tekst færdigt, udgav han det som en Bog. Nogen sikker Plan for Værket har han under Udarbejdelsen næppe haft. Det er gaaet for ham som for Comoedieskriverne; »mens de skriver paa Comoedien, falder dem af sig selv ind, hvorledes den skal udføres og endes«. I hvert Fald ender Digtet ikke med, som Digteren straks i Begyndelsen af Værket forudsiger Gudinden Avind, at hun med største Harm har »maat see ham (Paars) komme hjem (til Kallundborg) — med Folks Forundring, med Berømmelse og Ære« (I, 1). Digtet standser, da Helten fra Skagen er paa Vejen til sin Fæstemø i Aarhus. Man har deraf almindelig sluttet, at Forfatteren er bleven ked af Arbejdet og har undladt at bringe det til Fuldendelse. Med denne Formodning har Professor Hans Brix ikke uden Heftighed vendt sig; Bogen er ikke »en Torso«, siger han.

Om man vil ansé den nuværende Slutning for tilfredsstillende, bliver vel nærmest en Smagssag. Den er i hvert Fald ikke den af Digteren lovede. Nogen Interesse kan det dog i denne Sammenhæng have, at det ogsaa i Holbergs egen Samtid gjordes gældende, at Digtet var efterladt ufuldendt.

I sin »*Idea historiæ litterariæ Danorum*«, der udkom 1723, et Par Aar efter, at »Peder Paars« var afsluttet, nævner Forfatteren, Albert Thura, blandt Holbergs Værker S. 355 ogsaa »*Itinerarium Petri Porsii, quattuor partibus adhuc constans*« (*forelobig* bestaaende af fire Bøger) ∴ man venter stadig en Fortsættelse, ansaa ikke Værket for afsluttet.